

Ana-Maria Velter, *Transilvania în secolele V-XII. Interpretări istorico-politice și economice pe baza descoperirilor monetare din bazinul carpatic, secolele V-XII*. București, Paideia, 2002, 489 p. + 7 pl.

Ambiția cărții este “de a servi drept instrument de lucru pentru istorici” (p. 9). Autoarea este preocupată de relații economice, comerciale și monetare din Transilvania în sens larg, din secolele V-XII. Trebuie să admitem că lucrul nu este puțin și tocmai prin extensiunea cronologică naște de la început suspiciunea unei diluări profesionale.

Monedele nu au putut fi desprinse de contextele lor uzuale și, din acest motiv, autoarea s-a implicat adânc în teme de istorie. Capitolele introductive sunt secționare pe ceea ce ar fi trebuit să fie izvoarele numismatice și celelalte. Ordinea lor este inversă, dar titlul celor numismatice nu a fost ales fericit, căci s-ar înțelege că “Din istoricul cercetărilor” ar fi privind totalitatea izvoarelor.

Nu vom insista asupra intervalului cronologic care precede sec. IX. Recunoaștem deschis că el este foarte departe de preocupările noastre, iar observațiile pe care le-am însăila în recenzie nu ar avea competența necesară. Am adăuga repede că nici nu cunoaștem pe cineva, în istoriografia românească actuală, care ar fi în măsură să ofere o judecată egală asupra acestui lung interval istoric.

Desigur, misiunea de cercetare a istoricilor din România continuă să rămână, în principal, antecedentele istorice ale românilor, dar felul cum acest deziderat este multiplu exprimat aduce aminte de timpuri revoluate în care totul avea alura unor vânători exclusiviste (numai vânat mare, nu și cel mărunț ori fără blană prețioasă!). Cum vom vedea, concentrarea asupra “epocii de organizare a populației autohtone din regiunea românească a bazinului Carpatic în formațiuni de sine stătătoare”, “în condițiile agresiilor” (p. 11) nu rămâne decât un fundal de clișeu, cu nimic îmbogățit, în mod real, ci mereu folosit ca substitut deja desuet. Nu putem să-i imputăm autoarei lipsa unor formule mai potrivite; eventual doar absența unor sugestii ori formulări mai fericite; ele trebuie încă să se nască și să se valideze de către critica istorică.

Tot în categoria terminologiei va trebui să ne oprim la conceptul de “cucerirea patriei”, pe care îl găsim tradus din maghiarul *honfoglalás*. Nimeni nu poate eluda nuanța de ilaritate produsă de o patrie care trebuia cucerită de către proprii ei “patrioți”; este motivul pentru care ar merita să folosim alte soluții de substituie a “patriei” printr-un arhaism, în mod sigur mai propriu (de exemplu: vatră, sălaș). Am putea însă să rămânem și la “descălecat” care, în mod evident, nu a însoțit numai genezele Țării Românești și ale Moldovei.

Dacă istoriografia maghiară constată cu neliniște că nu are în Transilvania secolelor IX-X același lucruri ca și în Panonia (p. 20) este acesta un argument indirect pentru prezența unui “altceva” consistent? Lucrurile nu sunt deloc simple. Autoarea nu se angajează într-o astfel de discuție – pe care odată și odată va trebui să o purtăm – așa cum nu au făcut-o nici colegii dumneaei care s-au mai ocupat de perioadă (E. Oberländer-Târnoveanu și Al. Sășianu), dar este extrem de limpede că numismatica, dacă nu dovedește prezența unei statalități maghiare transilvane, *nici nu demonstrează vreo altă formulă de organizare* căreia noi românii ne-am străduit mereu să-i atașăm nume de compromis (formațiuni prestatale, uniuni de obști). Este totuși o contradicție flagrantă între timpul numismatic “amorf” și prefaceri de “importantă fundamentală” (p. 66). Acestea din urmă nu sunt decât repetate, într-o manieră și înțelegere personală, de către autoare, pe baza unor lecturi din “constructorii” geografiei politice premaghiare (cetate la Cenad – p. 69, cetăți pline de bogății acumulate din economie naturală (!) – p. 73, “ôbolul lui Charon” socotit greco-bizantin prin excelență – p. 80 – dar altă imagine despre același obicei o primim la p.

176, așezări cu caracter preurban – p. 83, o ireală regăsire a mănăstirii grecești Sf. Ioan Botezătorul și un la fel de ireal “episcopat al Banatului” – p. 84, pătrundere adâncă a influenței bizantine, oglindită prin “numeroase descoperiri”, dar relațiile directe și palpabile nu pot fi găsite decât în Banat, la sfârșitul sec. XII – începutul sec. XIII – p. 94 etc.). Există și inovări pe care ar trebui să le avem mult mai serios sprijinite: cele mai bune raporturi “dintre teritoriile Transilvaniei și Imperiu” s-au înregistrat în timpul domniei regelui Bela al III-lea al Ungariei (p. 95).

Contradicțiile se văd încă limpede și în discuția privitoare la circulația monetară bizantină din Ungaria de sud – sud-est. Cu toate că monedele se aglomerează în zona Csongrád – Békés și cu toate că este citată sugestia de localizare a scaunului episcopal al lui Hyeroteu, formulată de către Al. Madgearu, tot acolo, autoarea consideră centrul religios de la Cenad ca fiind unul de o mare influență (p. 80-81).

Iese în schimb la lumină un grup de monede bizantine de început de secol XI, în Transilvania estică – sud-estică (p. 86-87), care este foarte greu de asociat vreunui scenariu istoric. Cu atât mai interesant este faptul că, în același areal, monedele bizantine continuă să circule mai pregnant, până la sfârșitul secolului al XII-lea (p. 110). Acum soluția autoarei este doar una economică (exploatările de sare), cu o timidă sugestie către controlul unor alogeni războinici. Sigur ne lipsește ceva: dacă au fost ei acolo, în postură de tăietori de sare controlați de militari de alt neam, unde au dispăruț după ce au venit secuii? În fapt un scenariu corect nu există, și autoarea face foarte bine că nu se grăbește să ne ofere unul mai ipotetic decât atât. La fel de bine ar fi dacă “golul” odată sesizat nu va fi umplut rapid cu vreo soluție patriotică, dar nefericită. Vom scrie doar că totul ar putea fi modificat ori ar fi putut arăta altfel dacă nu ar fi existat acolo laborioasa activitate *general-arheologică* a lui Székely Zoltán, în vreme ce, în județele alăturate, dezinteresul pentru relicvele numismatice a fost manifest.

Cu un respect nedisimulat pe care îl purtăm valorii informației numismatice, ne vine extrem de greu să acceptăm unele din generalizările propuse (pătrundere de monedă, circulație monetară etc.) care sunt extrase din grupuri care, doar în cele mai fericite situații, ating, până în a doua jumătate a secolului al XI-lea, 20-30 de monede. Dintr-un calcul matematic foarte simplu, rezultă că descoperirea unei singure monede suplimentare, răstoarnă esențial toate proporționalitățile sugerate. Trebuie să marcăm, poate împreună cu autoarea, că ne aflăm într-o etapă de cercetare incipientă, care este departe de a putea fi transmisă ca un scenariu pe care am putea clădi solid alte capitole de istorie. Am îngroșa chiar, în mod preventiv, această atenționare.

Capitolul al III-lea se ocupă de numismatica maghiară timpurie a Transilvaniei. Autoarea ni-l introduce printr-o sintagmă secundară originală: “între comerț, jaf și credință” (p. 113). Ultima componentă (reluată la p. 143) este, după noi, destul de insolită pentru secolul al X-lea. Există acolo, foarte sintetic (p. 113-117), o prezentare a ultimelor opinii istoriografice relative la avansul ungarilor în viitoarea lor țară. Mai puțin reușită este introducerea discuției despre monedele arabe, unde nuanțările (moneda arabă ea însăși o marfă – p. 119) sau chiar corectivele (rolul expedițiilor militare pirateresti ale arabilor și vikingilor, similitudinea dintre “kuna” rusească și valoarea unor dirhemi africani este prea frapantă, de 2,73 g – p. 121, pentru a nu ne duce cu gândul la posibilitatea translației dintre cele două sisteme monetar-valorice, iar supralicitarea rolului negustorilor “ruși” în comerțul din secolul al X-lea, nu reprezintă decât moștenirea lăsată de istoriografia rusească și sovietică, pentru disimularea rosturilor “varegilor”-vikingilor creatori de stat și economie superioară peste masa foarte primitivă a slavilor de est) pot fi mai numeroase. Oricum, ceea ce este meritoriu este că, cel puțin până în prezent, o asemenea prezentare nu a fost încă scrisă în istoriografia românească.

Concluzia legată de lipsa monedei occidentale de sec. IX – început de secol X în Transilvania nu sprijină opinia unei pătrunderi timpurii maghiare, în aceeași perioadă (p. 142). Vom adăuga faptul că aceeași concluzie produce și analiza circulației monedei arabe, tratată la un subcapitol anterior.

Subcapitolul D este un produs de sinteză istoriografică. El rezumă ceea ce istoriografia românească a fost în măsură să reclădească pe o informație extrem de săracă, aproape numai cu ambiția de a pune culori acolo unde erau doar neguri. Ca urmare, criticile care vor însoți acele pagini sunt destinate în mod evident nu în primul rând autoarei noastre, cât unei istoriografii întregi. “Formațiunile” (titlu deja comentat ceva mai sus) erau departe de a fi “delimitate teritorial”, iar trecerea pe care o aveau în vedere la “epoca medievală” (p. 143, pentru teritoriul lui Gelu se scrie corect, mai departe – p. 146, că nu poate fi delimitat) este, să o recunoaștem, un substitut pentru aproape orice sau nimic. Ne găsim din nou în fața aceluiași vechi și prețios, dar în același timp contestat ori contestabil, Anonymus. Este greu să ne lăsăm convinși că avem o cronologie nouă, potrivit aceluiași izvor, respectiv atacuri după 950 (p. 144), din moment ce personajele care le împlinesc au fost (după cronicar), rudele și tovarășii lui Árpád, prima căpetenie instalată în Pannonia. Există nuanțe noi în lectură, care ar putea fi încă verificate. În dreptul Bihariei lucrurile se amalgamează în modul cel mai serios, în bună măsură și datorită informațiilor pe care Sever Dumitrașcu le-a publicat despre *așezare*, nu însă și despre cetate! Despre celelalte cetăți, Satu Mare (total dispărută și neidentificată pe teren), Medieșu Aurit și Ortelec (p. 146), nu putem să nu facem observația că, în lipsa unor cercetări arheologice derulate sistematic și publicate concludent, *nu avem dreptul să le manevrăm în nici un fel de construcție istorică* cu fine nuanțări de cronologie ori funcționalitate. Mai departe, folosirea clasificării lui Radu Heitel pentru încadrarea cetății de la Dăbâca, trebuia să rețină de la orice fel de particularizare teritorială (prezentă la p. 146), însăși prin faptul că termenul german (*Burgwal*) este unul străin (dar aplicat unui spațiu Central – Est-European extins, împreună cu alte derivate, ex. “*Burgwalzeitliche Periode*”). Tot acolo se interferează ideea (nouă) de prezență a unei “curți nobiliare incipiente” (p. 146, nota 146), realitate instituțională și materială istorică generală despre care abia dacă începem să cunoaștem ceva mai multe lucruri începând din secolul al XIII-lea. Șirul cetăților este aici mai generos decât în “prestatul” lui Menumorut, dar cu același caracteristici de obiective răscitate dar, în adevăr, nebuloose (Moigrad) sau, pur și simplu nevăzute vreodată de istoriografie (Cuzdrioara, Chinari – despre care știm doar că a fost sondată la 1961, fără să se obțină vreun element de datare, cf. A. Zrinyi, în *Marisia*, 6, 1976, p. 131, Dedrad) (p. 146). Cât privește fortificația de pământ de la Alba Iulia (p. 151, nota 456) este vorba despre o ficțiune consolidată de către Gheorghe Anghel, la care s-a renunțat (inclusiv principalul ei promotor!) după demonstrația pe care Mircea Rusu a făcut-o în 1979, în legătură cu re folosirea castrului Legiunii a XIII-a Gemina (*Anuar. Inst. Ist. Cluj-Napoca*, 22, 1979, p. 47-70). Din aceeași arătoasă reconstituire, cetatea de la Ortelec nu mai este cetatea de graniță a lui Menumorut (p. 146), ci a lui Gelu (p. 147), iar Moreștiul apără “baza economică” a alcătuirii care posedă și un “grâнар” someșan, alături de foarte plauzibila sare. În “țara” lui Glad a fost plasat eronat Chanadinus (p. 149), cel care l-a trădat în fapt pe Ahtum. Cu “țara” lui Kulan sau Kean avem însă o suprapunere inexplicată și inexplicabilă peste geografia “țării” lui Gylas (p. 151). Este foarte greu de luat în considerare geografia teritoriului celui din urmă stabilită de Ion Toderășcu (p. 155).

Invităm și pe autoare și pe toți cei care se vor mai ocupa de aceste perioade istorice să fie extrem de circumspecți în a vorbi despre caracterul etnic al unor așezări în general și cele descoperite arheologic, în mod special. Fie și numai pentru că, același folositor Anonymus, scrie că de pildă, în oastea lui Glad au luptat “Cumani, Bulgari atque

Blachi”, iar Gelu Românul avusese în armata sa “Blasi et Sclavi”. Ar trebui oare să înțelegem că toți cei care nu erau români, nu locuiseră acolo și nu lăsară urme materiale (arheologice), veniseră doar să lupte împotriva maghiarilor? Menținerea uniformității etnice este derulată în continuare, cu oarecare naivitate, prin acceptarea unor influențe moraviene ori a unei culturi care nu-și găsește originea numelui de identitate pe teritoriul României de azi (*Bjelo-Brdo*). Depășind puțin epoca, dar rămânând în limitele cronologice propuse de volum, trebuie să mai subliniem cu toată răspunderea că *nici un arheolog profesionist din România nu a adus dovada arheologică a identificării vreunei așezări secuiești sau săsești în afara celor numite expressis verbis de către documentele medievale*. Orizontul maghiaro-secuiesc citat cu descoperirile de la Cernat, Peteni, Poian și Zăbala (p. 186) a fost formulat de Székely Zoltán (arheolog “generalist”), dar nu a obținut nici un credit serios pentru a fi socotit ca purtător de amprente de cultură materială etnică orientativă. Cine ar putea recunoaște însă, cu măsura responsabilității, așezările sau necropolele românești? Am folosit prea mult această falsă cale de justificare a românității teritoriale actuale, în condițiile în care dreptul istoric este desuet și neproductiv, iar polemica științifică se poartă mult mai subtil. Mutațiile etnice au fost o realitate medievală dintre cele mai pregnante. Să avem în vedere doar sud-estul Slovaciei de astăzi, ajuns “leagăn” al primului val de cucerire maghiară, să acceptăm Belgradul sârbizat, mai ales după secolul al XIV-lea, după stăpâniri istorice bulgare și maghiare, să vedem Moldova basarabeană românizată până către 1400 și desigur, altele. Deci *dacă* le-am descoperi și în alte părți, ce catastrofe s-ar putea produce? Nimeni nu mai poate fi culpabilizat pentru stări și realități istorice depășite, petrecute *in evul mediu*. De ce ne-am mai teme oare să ne exprimăm îndoielile, neliniștile sau neputințele?

Resurecția acestor reconstituiri istorice se derulează în condițiile în care literatura noastră arheologică discută deja cu temeuri noi prezente moraviene (pe Someșuri), bulgare (sud) sau france (Alba Iulia) în Transilvania din jurul anului 1000. Pe un asemenea fundal, ar trebui să avem realist în vedere că primele incursiuni maghiare nu prea aveau ce jefui-cuci în Transilvania (istoria singurelor obiective posibile, adică a cetăților, fiind așa cum arătasem, neclădită la modul serios) și le era de ajuns să dețină un control al surselor de sare în felul în care l-au deținut și alți stăpâni ai Pannoniei, înaintea lor, sau bulgarii veniți de la sud, cu câteva decenii înainte.

Ultimul subcapitol de istorie politică oferit (IVA), derulat după 1000 este, în opinia noastră, cel mai puțin reușit. Există o anume cronologie a luptelor lui Ștefan I care ar trebui conciliată cu geografia și dezideratele strategice (controlul Mureșului), catolicismul manifest, cu dovezile, date tot de autoare, de prezențe ordodoxe, inclusiv ierarhice, anihilarea “dizidenților” (sau oare cum ar fi mai corect să le spunem? – Ahtum și Gylas) și continuarea “rezistenței formațiunilor politice ale autohtonilor” (p. 158), amestecul pecenegilor și cumenilor în același veac XI. Caracterizarea societății secolului al XI-lea dispune doar de formule arheologice a căror valabilitate este îndoielnică prin aceeași supralicitare a mesajului etnic. Potrivit acestora, în secolul al XI-lea, cel puțin până la domnia lui Ladislav I, nu avem nici unguri, nici pecenegi! Ne rămân oștenii regali care se tot bat cu pecengii, câteva biserici și mănăstiri catolice, iar în rest, români.

Nu putem să ne rămânem ușor descumpăniți când ni se indică că monedele de secol XI sunt mai puține în Transilvania decât în jurul Balticii (p. 170-171). Exclus să mai considerăm că ungurii nu erau încă aici. Dacă bătălia de la Șirioara s-a derulat în 1068, cine construisese cetatea de acolo, atunci incendiată? Românii sau pecenegii? Ce nu este în ordine? Lăsăm întrebarea retorică, așteptând un răspuns viitor din partea colegilor noștri numismați. Ca o sugestie, am avea în vedere o mică cronologie a *publicării* monedei maghiare din Transilvania, deoarece este un lucru foarte știut că, înainte de 1989, s-au

produs rețineri serioase de la cercetarea și apoi publicarea tuturor materialelor care aveau tangență cu ungurii.

Autoarea are și ea momente de neliniște (p. 172 – “fenomen cu totul neașteptat, cu desăvârșire nesemnificativ”, circulația monetară “devine un fenomen real abia...”, dar și mai departe în p. următoare), când constată *scăderea* numărului de monede după Ștefan I. Dar este foarte greu de crezut că datorită crizei interne, numai în *interiorul* statului (= provinciei Transilvaniei) nu s-a teaurizat monedă. Cele câteva monede ale diferiților regi (doar Ladislau I are 33, ceilalți iarăși mereu sub 10-20 buc.) sunt prea ușor instrumentate pentru politici de întărire-slăbire a autorității regale în teritoriu. Într-un singur loc se pune problema și a nivelului cercetărilor (p. 175), dar cercetătorii din România sunt disculpați în favoarea explicației că până la sfârșitul secolului al XI-lea provincia intracarpatică nu a cunoscut circulația monetară (lipsa comerțului, respingerea ei, aproape ca o purtătoare de maleficiență – p. 178, – și necunoașterea monedei). Concluzia este grea și ar merita foarte serios judecată. Dar, mai departe, vom observa că majoritatea aceluiași monede vine din morminte, ceea ce înseamnă tocmai contrarul unei mânuiri monetare precare! Orientarea monedei către morminte este *doar începutul* unui proces extins până în contemporaneitate, fiind reflexul nemijlocit al utilizărilor reale, din momentul în care aceeași populație nu numai că (re)folosește un rit funerar (de sorginte antică), ci dispune de monedă pentru a-l aplica, *în același timp în proprietatea mijloacelor* (număr suficient) *de a le extrage din circulația pentru care erau destinate*. Apoi, destul de subiectiv ar fi să ne imaginăm că doar *moneda maghiară* era destinată mormintelor, fără a aplica un scenariu identic și celelalte tipuri monetare (bizantine). Ne surprinde că analiza circulației monetare este raportată doar la documente diplomatice (cu început în sec. XII, p. 179), când ea a fost făcută deja, independent de descoperirile numismatice, prin raportarea la *Corpus juris Hungarici* (cu cărți de legi din vremea lui Ștefan I, Ladislau I și Coloman I, unde se discută de taxe, impozite judiciare etc.), prin analiza toponimiei, care indică prezențele de târguri, prin logica elementară a necesității circulației sării care nu se găsea în Ungaria centrală, dar și a fierului (mai nou, și a formelor de uniformizare a ceramicii) și încă altele. Ca forme de administrație, comitatele din Transilvania au început să funcționeze deja din secolul al XI-lea (doar o parte a istoriografiei românești le consideră născute în preziua menționărilor lor documentare), astfel încât nimic nu justifică o provincie inconsistentă și fără nici un fel puls economic (implicit monetar).

Înmulțirea datelor numismatice de secol XII face parte, după opinia noastră, nu dintr-o demonstrativă cucerire sistematică a provinciei de către unguri (p. 181 și urm.), ci ține de aglomerarea unor date de civilizație. Să lăsăm totuși arheologiei, dimensiunea ei reală! Nici un cimitir, monedă sau orice alt artefact, nu poate face demonstrarea *directă* a unor stări politice și, cum am văzut deja, nici măcar a fațetelor demografice. Tabloul manevrelor teritoriale ale statului maghiar în Transilvania a fost și trebuie demonstrat cu totul altfel. Ar mai fi apoi de revenit asupra unora dintre formulele adoptate de administrația oficială care a fost, în vremurile Arpadienilor, cum multă lume o știe, extrem de receptivă la culoarea locală; acesta însemnând și includerea “țărilor” românilor în soluții de compromis politic care au rezistat mult după ce dinastia care le-a statuat s-a stins. Prima listă de cetăți citate de autoare este întâmplătoare (Mugeni și Sâncrăieni, jud. Harghita, în *Repertoriu* nu există citate ca cetăți, p. 437, 456-457; Ocland și Odorheiu Secuiesc – îndoielice). În cea de-a doua (p. 186) apar cetăți de sec. XIII-XIV (Lemnia și Turia), altele inexistente (Let), o localitate care nu face parte din zona de est a Transilvaniei (Lemniu, jud. Sălaj), altele la care datarea este destul de nesigură sau neverificabilă (Ariușd, Malnaș, Racoșu de Sus, Sânzieni). A treia listă de cetăți este constituită, se scrie, din obiective construite de sași (p. 187), dar din care nu înțelegem de ce figurează Codlea (prima

menționare la 1267), Feldioara (eventual teutonă!?), Prejmerul (nedovedit), Ungra (cetate de graniță a regatului la 1211), Făgărașul (care, pe lângă că s-a dovedit că nu exista încă, nimeni nu a susținut în mod serios că ar avea asemenea constructori). Șirul este întregit cu cetățile celei de-a doua liste. Cu un pas mai departe, “puternice comunități românești” (p. 186) sunt cele care posedă necropole cu nișă cefalică, ale coloniștilor din Germania (Drăușeni, Viscri) ori ale păzitorilor de graniță (Ungra – vezi mai sus). Cum s-ar putea defini un asemenea amalgam?

Cel mai așteptat discurs a fost acela despre monedele de bronz ale lui Bela al III-lea, despre care s-au formulat opinii că ar putea fi emise chiar în Transilvania sau undeva în apropierea ei. Contextualizarea acestor piese într-o influență bizantină, doar acum îngroșată (p. 194-195), ar fi o nedreptate pentru întreaga perioadă anterioară în care, în ciuda unor protoconști ai înscrierii timpurii a Ungariei numai în sfera Occidentului, a fost o permanență niciodată curmată. Cantitățile și diversitatea pieselor în cauză exclud, după părerea noastră, orice soluție conjuncturală sau o soluție de unitate economică cu Bizanțul. Celelalte soluții le primim doar ca ipoteze, așteptând de la numismați poate și analize metalografice, cataloage detaliate a (sub)tipurilor (nu doar liste literare), descoperirea analogiilor celei de-a doua piese (cu imitații de litere “arabe”). Cele două monede de bronz ale regelui rămân din păcate, aproape la fel de enigmatice. Un bun doctorat sau volum nou ar putea rezulta doar din studiul lor.

Autoarei nu-i lipsește spiritul critic (p. 93, nota 240, 110, 128, 178-179 etc.) pe care îl aplică însă doar punctual și în nu la capitolele “marilor dosare” istorice pe care, de obicei, încearcă să le concilieze cu informația numismatică. Ca metodă deci, s-ar impune consecvență: nu doar ceea ce este mărunț “poate” fi criticat, ci *tot*. Dacă ceva nu concordă la realitatea stabilită de monede, acel ceva trebuie remodelat. Numismaticii, ca și altor discipline istorice (prea nedrept definite ca “auxiliare”), nu ar mai trebui să-i cerem într-atât să fie o *ancilla historiae*, ci să aibă propriul ei discurs, care să oblige modelarea celorlalte metode-izvoare la concluziile ei.

Repertoriile poziționate la sfârșitul cărții sunt despărțite prin listele de abrevieri, de către rezumatul german, ceea ce produce incomodități de consultare. Reținem însă *doar utilitatea Repertoriul numismatic* (p. 287-356). Vom motiva îndată de ce anume. *Repertoriul arheologic* nu ar trebui luat deloc în considerare. El este haotic, pe sisteme de fișe cu liniuțe, fără unitate de la o localitate la alta, uneori cu enunțuri simple, alteori cu detalieri; conține o terminologie improprie pentru situri (așezări fortificate – fortărețe) sau obiective mai mici (“semibordeie”, “săbii cu două tășuri”), cronologii incorecte (exemplul cetăților din estul Transilvaniei, toate socotite din sec. XII, cu toate că despre ele, de aproape un deceniu s-au făcut corecțiile necesare) sau cu totul incerte (în felul VI-VIII, VIII-IX, XII-XIII etc., așteptând tocmai de la numismatică confirmări și nu invers), care alunecă mult înainte de limitele propuse inițial (preistorice sau după sec. XII). Lipsesc numeroase titluri bibliografice din lista de abrevieri generale. Tocmai pentru că nu este arheolog, autoarea ar fi putut privi de la puțin, până la mult mai critic lucrurile pe care urma să le insereze. Nu orice ciob înseamnă o așezare, cum nici un singuratic mormânt, nu poate presupune, automat, un cimitir. Între informațiile circulante în istoriografie există o ierarhie, care ar trebui să formeze criteriul de redactare a tuturor repertoriilor; adică, o bază de date certe, bine publicate, controlabile mereu, alta cu *elemente presupuse* (nerelevante, nerelevante) și, în sfârșit o bază de date *falsă* (corectată, dar neluată în seamă de istoriografia insensibilă ori dezinteresată de vreo corecție, corectabilă în clipa când se supune unor noi criterii de selecție ori valorice etc.). Acest repertoriu ar fi trebuit subordonat celui numismatic, respectiv trebuia să fie dezvoltat doar acolo unde există

descoperiri monetare. În acest mod de publicare există două planuri (repertorii), care par a nu face parte din același lucru.

Din ilustrație reținem hărțile și graficele din interior, cea finală putea lipsi aproape în întregime. Este în acest volum o mare investiție de muncă, care fără nici un fel de rezervă, trebuie apreciată ca atare. Există, cum am afirmat-o, lucruri noi, până acum netranspuse în istoriografia românească. Dar, ca propunere de finalitate, este o categorică supralicitare care își vădește, inevitabil, carențele. Punctul deficitar de pornire este, după părerea noastră, *modalitatea de concepere și coordonare a doctoratului* din care a rezultat acest volum. Carența nu este specifică, ci proprie sistemului practicat în România de ani întregi, pentru toate compartimentele de cercetare. O asemenea întreprindere tematică, cu lateralele ei, trebuia să fie destinată *unui întreg program de cercetare și unui oarecare număr de specialiști reuniți din discipline istorice conexe*. Anei Mariei Velter nu trebuia să i să ceară decât exact ceea ce dorea și trebuia să fie, adică un numismat al evului mediu. Pe acel tărâm, cu mari implicări de studiu special, putea să ne facă tuturor demonstrația de care avea nevoie pentru un titlu științific. Dar, lucrurile nu s-au petrecut astfel. Textul tipărit este deja un produs istoriografic circulat, cu consecințe potențiale (colportare simplă, bază pentru construcții noi), care ne obligă să intervenim critic acolo unde substanța lui se interferează în istoria provincială generală în moduri cu care nu putem fi de acord.

Adrian Andrei Rusu

Paul Niedermaier, *Städtebau im Mittelalter. Siebenbürgen, Banat und Kreischgebiet (1242-1347)*. Böhlau Verlag, Köln – Weimar – Wien, 2002, 296 p.

La scurt timp după un prim volum dedicat unui protocronism urban transilvano-bănățeano-crișan, Paul Niedermaier publică un volum următor. Termenul este foarte corect, pentru că, în afara domniei sale, de aproape un veac nimeni nu mai vorbește, în mod credibil despre un urbanism central-est european de o asemenea vechime. La timpul său, ne-am permis câteva note critice. Ele vizau substanța metodologică și detaliile de informație. Dacă am fi trăit într-o lume normală, probabil că ceea ce atrăsese luarea noastră aminte ar fi fost la fel de important și pentru autor. Chiar și dacă nu am fi avut dreptate, probabil că am fi meritat, împreună cu cei care s-ar fi putut să ne accepte observațiile, la o negare ori o suplimentară argumentare, contrară, a lor. Dar, pe lângă luarea la cunoștiință de recenzia noastră, soldată, spre cinstea autorului, cu înțelegerea foarte corectă a dispuței strict științifice, nu vedem acum nici un alt efect. Primul volum s-a bucurat de o recunoaștere gratulată cu două premii (românesc și austriac). Indiferenți la acestea, noi considerăm că geneza orașelor transilvane este o temă de prea mare importanță pentru a o vedea tratată doar din unghiuri personale de vedere și cu deformări improprii cercetării istorice. Poate, întâia oară, argumentația noastră a fost neconvingătoare. Iată de ce ne vom opri și la cel de-al doilea volum al proiectatei *saga* a urbanismului medieval (sau și postmedieval?) transilvan.

Ca argumente sau informații (!) clăditoare sunt copios și fără nici un pic de modestie citate propriile lucrări ale autorului (vom și vedea mai jos). Deci, autorul se argumentează pe sine, prin el însuși. Pentru perseverarea pe direcția inițiată, din păcate, nici nu se putea proceda foarte diferit.

Unul dintre principiile după care autorul se conduce este încrederea absolută acordată terminologiei. Tot ceea ce este atestat *civitas* este automat privit ca atare. Literatura domeniului este aici de-a dreptul imensă, încât nu am ști ce să-i recomandăm cu prioritate autorului să consulte pentru a-și atenua interesul extins către locuri care nu au